

Népi játékok a néptáncban

Két tanterv összehasonlító elemzése

Előzmények: népi játék a magyar pedagógiai kultúrában

A magyar nevelésügy hagyományai között a 19. század utolsó évtizedétől kezdve igen fontos szerepet játszik a népi játékok nevelő, oktató, fejlesztő szándékú alkalmazása, tudatos beillesztése a pedagógiai folyamatokba. E törekvések úttörője Kiss Áron, a tanítóképzés jeles személyisége, aki nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű népi játékgyűjteményt tett közzé 1891-ben.¹ Az európai folklorisztika és játékkutatás kimagasló teljesítménye ez, noha a szélesebb szakmai köztudatba még nem sikerült értékének megfelelő súllyal bekerülnie. Néhány kiadvány megjelenése megelőzte ugyan időben, de a közreadott játékok mennyisége, játéktípusok szerinti sokfélesége, a változatok gazdagsága, valamint a magyar nyelvterület egészére kiterjedő gyűjtőmunka tekintetében világvizonylatban is egyedülálló műről van szó.

A szerző szándéka szerint a leendő és már gyakorló pedagógusok munkáját volt hivatott segíteni, és csak másodlagosan szolgálta a folklorisztikai kutatást. Ezt támasztják alá Kiss Áron, a budapesti Paedagogium, a majdani Tanítóképző Főiskola igazgatójának szavai is: „Az 1888. évi Orsz. Tanítógyűlés indítványomra a következő tételeket fogadta el: 1. A játékoknak s az esetleg velök járó daloknak a magyar nemzeti nevelés szolgálatában kell állaniok, s ezért a játékokban a magyar jelleg megóvandó.”

A közreadott játékok elrendezése is a pedagógiai szemléletmódot sugallja, hiszen kísérletet tesz arra, hogy az intézményes nevelés-oktatás rendszeréhez igazítva, életkori alapon rendszerezze az összegyűjtött játékokat: „A megtartott anyag rendezésénél aztán a gyermek fejlődését vettem alapul, azaz úgy soroztam az egyes játékokat egymás után, amint azok játszásába a gyermek egymás után, vagy egymás mellett belenő. Először a felnőttek játszanak a kicsinyekkel, azután ők maguk is kezdenek játszani.”

Ezzel a gyűjteménnyel indult meg hazánkban a pedagógiai célú népi játékgyűjtemények kiadása. E folyamat – számos jelentős állomás érintésével – a harmadik évezredbe is átível: Lázár Katalin négy kötetben, a bartóki zenei dialektusok felosztása szerint (Dunántúl, Alföld, Észak, Erdély és Moldva), *Gyertek, gyertek játszani...* címmel tett hozzáférhetővé játékokat (Lázár 2002–2008).

E két időbeli határ közé ékelődnek a Magyar Rádió és Televízió 1971-ben meghirdetett gyűjtőpályázata nyomán napvilágot látott kötetek (Tátrai 2010): *a Cinege, cinege, kismadár...* (Borsai és Kovács 1976), *a Bújj, bújj, zöld ág* (Borsai, Haider és Kovács 1976) és *a Kivirágzott a diófa* (Borsai, Haider és Kovács 1977). A gyűjtés olyan sikeresnek bizonyult, hogy a felhívást 1972-ben megismételték. A gyűjtők munkáját kérdőívek is segítették, és arra ösztönözték a pályázókat, hogy olyanokat kérdezzenek, akik a 20. század első felében éltek gyerekkorukat. (Ennek köszönhetően az első nagy játékgyűjtemény a 19. század első feléhez-közepéhez köthető adatait követően a második világháború előtti fél évszázad paraszti játékaikról, a változásokról is képet alkothatunk.) Számos új játékvariáns ekkor került elő, és gazdagítja azóta is a pedagógusok által használható repertoárt.

¹ Kiss Áron (1891) gyűjtőhálózat segítségével több mint 1000 magyar nyelvű játékot gyűjtött össze a teljes Kárpát-medencéből a labdajátékok kivételével, mert ezeket közel azonos időben Porzolt Lajos (1885) adta ki.

Az említett kiadványok a játéktípusok és a területi lefedettség szempontjából egyaránt teljességre törekednek, céljuk az anyagközlés. Elsődleges céljuk, hogy a korábban a szájhagyományban élő és ott tovább hagyományozódó játékok hozzáférhetővé váljanak a pedagógusok, gyerekek, szülők számára, valamint a korosztállyal foglalkozó más szakemberek is haszonnal forgathassák azokat munkájuk során. A játékok tanításának módjáról, alkalmazásának fortélyairól azonban nem, vagy csak érintőlegesen szólnak.

Kiss Áron és Lázár Katalin egyaránt kiemeli két olyan nevelési célt/eszményt, melyek megvalósításához a népi játékok alkalmazását igen hatékony eszköznek tartják: a hazafias nevelést és a gyermeki személyiség mind teljesebb kibontakoztatását. E törekvések olyan további összeállításokban is hangsúlyt kapnak, amelyek kifejezetten egy-egy szűkebben körvonalazott pedagógiai terület céljaihoz (például testnevelés, ének-zene, óvodapedagógia) rendeltlen válogatnak a népi játékok közül. Kiss Áron gyermekjáték-gyűjteményével egy időben, 1885-ben jelent meg Porzolt Lajos labdajátékos könyve, amely a testnevelés magyarítását, nemzeti karakterének megerősítését kívánta szolgálni, akárcsak Hajdu Gyula 1971-es gyűjteménye.

A Kodály-módszer, a zenei nevelés világszerte ismert útja a vokalitáson (éneklésen) alapul, a saját népzene alkalmazása az alapvető zenei készségek formálásához, kibontakoztatásához. Ez a fajta zenei nevelés a köznevelés keretei között hazánkban intézményes formában az óvodában kezdődik el. A 3-6 éves korosztály számára válogatott énekes, népzenei „tananyag” (Forrai 1974) legnagyobb része a gyerekfolklor különböző műfajait – mondóka, énekes játékdal, altató, ölbéli játék – öleli föl. Kodályra egyaránt hatottak Kiss Áron pedagógiai törekvései és az általa közzétett gyűjtemény is (Laczóné 2014). A tematikusan válogatott népi játékos kiadványok már a pedagógiai alkalmazás irányába mutatnak.

Az anyagközlésen-anyagválogatáson túl azonban szükség van arra is, hogy módszertani ajánlásokat, alapelveket fogalmazzunk meg, hiszen az óvodai, iskolai nevelés keretei között a játék külső peremfeltételei módosulnak: a játék hely- és időbeli körülményei, a játzó csoport összetétele átalakul. Az intézményes oktatás-nevelés keretei között a játék nem, vagy csak részben lehet önszerveződő, önkéntes tevékenység. Amíg korábban a népi játékok elsajátítása a gyerekközösségen belül hagyományozódott, addig óvodai és iskolai tanítása szándékos-tudatos, irányított pedagógiai körülmények között zajlik. Nem (vagy csak részben) kapcsolódik a szabad játéktevékenységhez, hiszen különböző nevelő, oktató, fejlesztő célok érdekében beilleszkedik az intézményes nevelés rendszerébe. A játszás körülményei (tér, idő, csoportösszetétel stb.) is eltérnek az elsajátítás korábbi gyakorlatától.

A vizsgálat tárgya és problémafelvetés

Láthatjuk tehát, hogy a pedagógiai munka során alkalmazható népi játékos anyag bőséggel áll a rendelkezésünkre, ám ennek módszertani strukturálására, feldolgozására viszonylag kevés tudatos erőfeszítés történt. Tanulmányomban két néptáncos tantervet vizsgálok abból a szempontból, hogy azokban a népi játékot milyen módszerek és célok érdekében alkalmazzák a szerzők.

Az első gyermek néptánc tanterv 1959-ben látott napvilágot *Gyermektáncok. Néptánc gyakorlatok, játékok, játékfűzések, néptáncok az úttörő- és az általános iskolai táncszakkörök részére* címmel. A Népművelési Intézet gyermektánc munkaközösségének tagjai – Györgyfalvy Katalin, Magyar Gizi, Osskó Endréné, Szentpál Mária, Szigeti Károly – célja a néptánc-pedagógia rendszerének megalapozása volt. Már a könyv címében is megjelenik a népi játék, és mint a későbbiekben látni fogjuk, ezt a tevékenységet a művészeti nevelés, a néptáncban tanítás tágabb kontextusába ágyazva alkalmazzák a szerzők.

A kiadványt készítő munkacsoport tagjai hangsúlyozzák, hogy „nem volt megfelelő mennyiségű és minőségű tanítandó anyag” (Sz. Szentpál 1959, 5), így a gyerekeknek is a felnőtteknek szánt

anyagot tanították korábban. Ebből fakadt a szerzők vállalása, hogy megalapozzák a néptánc pedagógiai szemléletű felhasználását, kiépítve a néptánc-pedagógia rendszerét. A kötet gerincét a pedagógiai szempontok szerint válogatott anyag – a gyakorlati anyag ismertetése, sorrendi fölépítése, azaz tananyaggá szervezése, óravázlatok, általános módszertani útmutatás a népi játék és a tánc tanításához, valamint didaktikai és gyakorlati tanácsok (uo. 9–30) és a néptánc pedagógiai módszertana adja. Arról is szólnak a szerzők, hogy milyen hatások inspirálták munkájukat. A Kodály-módszer és Dalcroze zenepedagógiája² külön is említésre kerül, ezzel összefüggésben hangsúlyozzák a gyermekjáték fontosságát és a mozgás primer szerepét a verbalitással szemben. Azt is külön kiemelik, hogy a táncművészet gyermeki fokon kollektív tevékenység (ez a népi játék és az arra épülő néptánc pedagógiai megközelítéséről igen korszerű álláspontnak tekinthető). A művészeti nevelést – és benne a néptáncot – az esztétikai nevelés legfontosabb eszközeként határozták meg (uo. 8)

Mintegy 30 évvel később jelent meg az a taneszközcsoport, mely egyszerre folytatása és megújítása a fent említett munkának. A *Játék és tánc az iskolában I-IV.* (Foltin et al. 1992) tanmenetet Karcagi Gyuláné és Salamon Ferencné dolgozta ki, a *Játékok, játékfűzések* című füzetet Neuwirth Annamária állította össze, s a kiadványok kidolgozásában Foltin Jolán, a hazai gyermek néptánc meghatározó személyisége is részt vett.³ Ezek a füzetek sokkal szűkszavúbbak: nincsenek leíró, értekező, bővebb útmutatást adó szövegrészek. Alapvetően táblázatokba foglalt, hónaponkénti bontásban – didaktikai jellegű szempontokat alkalmazó – válogatott és strukturált tananyagot közölnek (tanmenet). A játékleírásokat kottával, térrajzzal egészítik ki, a játékfűzések táncos részeit pedig kinetográfiai lejegyzésben közreadó *Játékok, játékfűzések*, amelyhez ugyanúgy tartozik egy videokazetta, mint a *Motívumfűzések* címet viselő füzethez. A gyakorlatias, jól áttekinthető kiadványcsalád a tananyag mennyiségét és annak éves, valamint évfolyamonkénti tagolása végzi el a leghatékonyabban. Adós marad azonban annak részletező kifejtésével, hogyan tanítsuk, hogyan alkalmazzuk az órai munka során a játékokat.

Elemzés

A két tanterv (Sz. Szentpál 1959, illetve Foltin et al. 1992) azonos korosztály, a 6-10 évesek (1-4. osztály) számára készült, a népi játékok a néptánc tanításába illeszkednek be, fontos szereppel bíró, kiegészítő jellegű tevékenységként – a hasonló kiindulópontok alapján kínálkozik tehát az összehasonlítás lehetősége. Három szempont mentén vizsgálom a két tantervet: *menyiségi, minőségi és pedagógiai-módszertani* kritériumok tekintetében vetem őket össze.

A mennyiségi szempont

Ennek vizsgálatánál az alábbi irányszámokat vetem össze: a teljes pedagógiai ciklus (4 év) tervét, az egyes tanévek közötti megoszlást, és amennyiben a leírás közvetve vagy közvetlenül utalást tesz erre, az egy foglalkozáson megtanítandó játékok számát. Arra a kérdésre azonban, hogy egy foglalkozáson mennyit játszanak, és a tanóra belső arányai hogyan alakulnak a játék és a tánc között, csak az 1959-es tervezetben kapunk eligazítást, így ezt a nem kevésbé fontos szempontot nem tudjuk összehasonlítani. Az összevetés lehetősége nélkül is érdemes azonban áttekinteni a rendelkezésünkre álló információkat. 90 perces időtartam mellett a foglalkozások belső arányai az alábbiak szerint alakulnak (1. táblázat).

² Szentpál – aki 1917-ben Dalcroze intézetében kapott diplomát – személyes tapasztalata minden bizonnyal szerepet játszott ebben.

³ A kiadványcsalád megjelenésénél jóval korábbra, az 1970-es évekre nyúlik vissza a koncepció kialakítása, melyben a két gyakorló pedagógus, Salamon Ferencné és Karcagi Gyuláné mellett a Népművelési Intézet munkatársai (korábban Kaposi Edit, majd Foltin Jolán és Neuwirth Annamária) is jelentős szerepet játszottak.

	1-2. osztály	3-4. osztály
Tréning	10 perc	15 perc
Ritmika/karikázó gyakorlat	ritmika: 10 perc	karikázó: 5 perc ritmika: 10 perc
Motivika	5-10 perc	10 perc
Játék	10-15 perc	–
Szünet	10 perc	10 perc
Etűd	15 perc	15 perc
Játék, illetve játék-összeállítás	20 perc	20 perc
Szabad játék	5-10 perc	5 perc

1. táblázat: 90 perces foglalkozás belső arányai az 1959-es tantervben

Ideális esetben az első két évfolyamon mindösszesen 35 perc a játékidő (a 90 perces foglalkozás egyharmada!). Érdemes itt megjegyezni, hogy a foglalkozás menetébe is jól illeszkedik, ha a monoton mozgásos tanulási és gyakorlási szakaszok ellenpontosításra kerülnek: a jól kiválogatott játékok és a megfelelő körülmények biztosítása esetén élmény- és érzelemgazdag néptáncfoglalkozásokon vehettek részt a gyerekek.

A korábbi tervezet a négy év alatt összesen 37 játékot illeszt a tantervbe, az első három évben egyre kevesebbet, sőt az utolsó évre egyáltalán nem tervez játékot. A játékok mennyisége tekintetében az 1992-es tanterv komoly előrelépést hoz: a négy tanévre 61 játék és még ugyanennyi kiszámoló szerepel a hónapokra bontott tervezetben. A játékok számát növeli az évente bemutatásra kerülő 1 játékfűzés megtanítása. Ezek a játékfűzésekbe ágyazott játékok többségükben nem szerepelnek az év során tanítandó és eljátszandó darabok között, így ezek növelik a mennyiséget (a 2. táblázatban zárójelben szerepel). Kérdés azonban, hogy ezek szabad eljátszására vajon sor került-e a tanórákon, vagy célirányosan csak a majdani meg- és bemutatás kedvéért vették fel a néptáncfoglalkozások anyagába.

Évfolyam	1959	1992
1. osztály	15	22 (+4)
2. osztály	13	19 (+7)
3. osztály	9	12 (+5)
4. osztály	–	8 (+2)

2. táblázat: A megtanítandó játékok száma a tantervekben

A mindkét tantervben évről évre csökkenő mennyiség jelzi azt az elképzelést, hogy a népi játékoknak az első iskolai évtől fölfelé haladva egyre kisebb szerep jut, kimondatlanul az életkori sajátosságokhoz igazodva: a játéktól-játékosságtól a tánc irányába változnak a belső arányok. A későbbi tervezet egyértelműen nagyobb szerepet tulajdonít a játéknak, hiszen közel 65%-kal több játékot alkalmaz: még a negyedik évben is arra törekszik, hogy a gyerekek játékrepertoárját új darabokkal bővítse.

Az első tanterv sajátossága, hogy ekkor a néptánc még nem tanórai keretben jelenik meg, hanem szakköri formában. A szerzők számolnak azzal a lehetőséggel, hogy a szakkör nem első

osztályosokkal indul, ezért külön javaslatot tesznek arra az esetre, ha a kezdés valamelyik felsőbb évfolyamon (akár 7-8. osztályosokkal, vagyis 12-13 évesekkel) történik, viszont a leírás szerint homogén – azonos életkorú – csoportokkal számol. A tanterv 10 éves kor fölött a játékok elhagyását javasolja „mert az ilyen korú gyermek már túljutott ezek értelmi és érzelmi színvonalán.” (Sz. Szentpál 1959, 16).

A minőségi kritérium

Ennek vizsgálata az összes megtanult játék típusok szerinti megoszlását térképezi föl (3. táblázat). A besorolásnál nehézséget okoz, hogy az adott játékot nem mindig lehet egyértelműen típushoz vagy típuscsoportozáshoz kötni.

	1959	1992
Vonulós	14	15
Párválasztó	6	15
Fogó	3	13
Páros szökellés, páros sergés, páros ugráltató	1/0/1	2/1/(2)
Mondóka, kiszámoló	3	61
Kitalálós (szellemi)	4	2
Egyéb	7	11

3. táblázat: Játéktípusok a tantervekben

A két tantervben rendkívül magas a vonulós játékok száma. Ez részben kapcsolódik a Kodály-módszerhez és Dalcroze elgondolásaihoz (a saját énekre negyedes járás készségfejlesztő hatása), emellett a színpadra készített bemutatókban is hangsúlyos szerepet kap, hiszen ezekkel lehet be- és kivonulni, a kevesebb táncos motívumot ismerő, fiatalabb, kezdő táncosok pedig az énekszóra járva a változatos térformákkal adnak esztétikai élményt a nézőknek. A párválasztó játékok aránya (6/37) relatíve magas az első tantervben is, de szembeszökően megnő a második tanterv esetében (15/61). Az énekes népi játékok közül ez a „legtáncosabb” karakterű, ennek köszönhetően a tanórai didaktikai feladatok ellátásában (táncelőkészítés) és a színpadi játékfűzésekben is méltán foglal el ilyen kiemelt helyet. A fogócskák száma is megugrik az újabb tantervben, kevésbé a játékfűzésekbe ágyazva, inkább az órai tevékenységek (bemelegítés) között. E játékok sokféle fejlesztő hatását (erőnlét, koordináció, szabályokhoz való viszony, kooperáció, taktika stb.) ismerték föl és használták ki a szerzők.

Az „egyéb” kategóriába sorolt: nem besorolható vagy csak egy-egy elemet tartalmazó játékokra is érdemes egy pillantást vetnünk. Az 1959-es tantervben az altatók (nem játék, de a gyermek-folklór olyan speciális darabja, ami eredeti közegében a felnőtt gyermeknek szóló előadásában, alkalomhoz erősen kötötten hangzott el) mellett több – Lázár Katalin megállapítása szerint – idegen eredetű, a népi játékok közé viszonylag későn, városi, polgári vagy idegen hatásra bekerülő játék szerepel. Ezzel szemben az újabb tantervben minimális az ilyen idegen eredetű játékok száma, az egyéb kategóriába soroltam viszont az ügyességi (eszközös) mozgásos, és jellemzően nem énekes játékváltozatokat, melyek fogócskákhoz hasonlóan a tanórák „bemelegítés” szakaszában kapnak helyet.

A pedagógiai-módszertani kritérium

Ennek elemzésekor arra keresem a választ, hogy a két tanterv hogyan tanítja és alkalmazza a néptáncos foglalkozásokon a játékokat, milyen feladat- és célrendszerben jelenik meg a népi játék. Ez utóbbi esetben közvetlenül meg tudható az is, miért tartják a népi játékot a néptáncórák szerves kiegészítőjének.

A korábbi tervezet nem közli a játékok szövegét, dallamát, a pontos játékcselekmény leírását, de bőséges irodalomjegyzéket kapunk a játékok visszakereséséhez. A játék kezdősora vagy elnevezése alapján azonban nincs könnyű dolga annak, aki a játékváltozatok keresésére vállalkozik. Háromféleképpen illesztik a népi játékokat a néptánc foglalkozásokba: (1) szabad játék (ennek mikéntjéről keveset árul el a kiadvány), (2) néptáncot előkészítő gyakorlatok és (3) játékfűzésekbe ágyazva.

A kodályi alapelvek és Dalcroze már említett módszerei mellett a szerzők olyan települések (Tápe, Szentistván) gyermek néptánc csoportjainak sikeres működéséből is inspirációt merítettek, ahol a helybeli táncpedagógus képes volt a helyiek emlékezetében még élő népi játékhagyományt „a gyermek néptánc csoport munkájának középpontjába” állítani. Bár a bevezetőben egyértelműen hangot kap a produkcióellenes álláspont, ám azzal, hogy játékfűzésekbe ágyazva és mozgás/cselekmény/funkció szempontjából átalakítva közlik a játékokat, az alkalmazó pedagógusokat óhatatlanul a játékok betanítása felé terelik. A módszertani útmutató is hangsúlyozza, hogy minden játékot eredeti állapotában és funkciójában kell a gyermekekkel megismertetni, s csak ezt követően kerülhet sor arra, hogy játékfűzésbe ágyazva is eljátsszák őket, ám a játékok egymásutánja, tanításuk módja és a szabad játék feltételrendszere nincs kidolgozva a szükséges részletességgel. Véltetően a kiadványt használó szakemberek nem éreztek megfelelő ösztönzést a megfogalmazott szempontok betartására.

A szerzők az énekes-táncos gyermekjátékot a táncra nevelés megalapozásakor sokoldalú, hatékony eszköznek tartják. A népi játékok szövege, dallama a karikázó gyakorlatokban („Kis kacska...”, „Most viszik...”, hidas játék, „Mit játszottunk...”, „Ásom, vájom...”, „Süss fel nap...”), ritmikai gyakorlatokban („Tüzet viszek...”, „Bújj, bújj...”) és az etüdökben („Én kis kertem...”, „Kert alatt...”, „Bújj, bújj, medve...”) is megjelenik, méghozzá azok játékcselekményétől elszakítva.

A játékok tanításához módszertani útmutatást is kapunk: a kodályi alapelvek nyomán a globális – a dallamot, szöveget, mozgást egyszerre tanító – metódust ajánlják az olvasók számára (Sz. Szentpál 1959, 24–25). A szabad játékról és a játéknak a gyermeki alkotókészség kibontakoztatásában szánt szerepével kapcsolatban kiemelik, hogy ha szabad teret adunk alkotó, variáló hajlamuknak, saját ötleteikkel is gazdagíthatják a játékokat, úgy azok a „gyermekközösség tulajdonává” válnak. A játékkészséget és a (gyermeki) alkotókészséget egy töről fakadó jelenségnek tekintik.

Az 1992-es tanterv táblázatos formában hónaponkénti bontásban az alábbi szempontok mentén rendezi el a néptáncos tananyagot: hónap – bemelegítés – ritmika – motívika, motívumfűzés – játék, játékfűzés – megjegyzés.

A „játék, játékfűzés” rubrikán kívül szép számmal találunk népi játékokat a „bemelegítés” című szó alatt is: sőtörés, kocsizás (páros forgás), páros szökdelés, fogócskák, kakasviadal, bakugrás, talicskázás, szarkatánc és kukkó. Ezekben az erőt, koordinációs készséget, ügyességet fejlesztő játékokban a páros jelleg kap még kiemelt szerepet. Figyelemre méltó, hogy a tervezet a szabad játékot is alkalmasnak (és elképzelhetőnek) tartja az óra kezdő, bemelegítést szolgáló szakaszában. A 3. osztályban, júniusban ezt az instrukciót adja: „elsősorban játékokkal”. A „ritmika” rovatban mindössze egyszer említenek játékot: az 1. osztályban az óvodából ismert „Hinta palinta...” és „Zsipp-zsupp...” éneklésre negyedes járás a feladat.

A „megjegyzések” között több, a népi játékok pedagógiai alkalmazását érintő elképzelés található. A 4. osztályban egyértelmű az a törekvés, hogy az addigi szabad (spontán, ösztönös) játék irányából a tudatosság felé terelje a gyerekeket a következő instrukciók segítségével: „a játék han-

gulatának, funkciójának, jellegének felismertetése, ének és mozgás összhangjának, szépségének észrevetése, fegyelmezett mozgás szépségének tudatosítása, önálló gyűjtőmunkára ösztönzés”. Ezekkel rokon, de némiképp más irányultságú a „gyermeknapj játszótér a kisebbekkel”, illetve a „tanítsuk játszani a kisebbeket”. A pedagógus arra készíti fel és ösztönzi a 4. osztályos néptáncosokat, hogy a náluk fiatalabbak számára – a hagyományozódás modellje szerint – ők tanítsák meg a játékokat, majd a tanítást követően az önindított, önszerveződő játéktevékenység felé legyenek képesek elmozdulni. Az ideálképet minden bizonnyal az egykori falusi játszó gyermekközösség adta ehhez.

Az önálló „játékok, játékfűzés” rovat néhány megjegyzése is a fenti értelmezést támasztja alá: szeptemberben az 1. osztályban az óvodából hozott játékok föllevenítése a feladat, később minden évben az előző évi játékok ismétlése, eljátszása. Jól látható, hogy a szerzők egybefüggő folyamatként értelmezik a négy alsós év (sőt, hozzáadva az óvodai éveket) játékát. Hangsúlyosan jelenik meg a szabad játék is, például 3. osztályban, júniusban, amikor a gyerekek a tanultak közül szabadon választott játékokkal tölthetik az időt.

A 4. osztályban, novemberben az énekórán tanult hasonló játékok gyűjtése, eljátszása révén valósul meg a folyamatjelleg és a tantárgyközi integráció. Ugyanebben az évben februárban a tanult fiú és lányjátékok (itt jelenik meg egyedül ez a szempont!)⁴ tetszés szerinti kötése, gyakorlása, valamint a közös játék a kisebbekkel, április-májusban a kedvenc játékok az énekórák anyagából, gyűjtött és tanult játékok csoportosítása, jellegük és funkciójuk megfigyeltetése a javasolt tevékenység. A szűkszavú tervezetnek ez a része közvetett módon igen sokat elárul arról, hogy a szerzők milyen szerepet tulajdonítanak a játéknak. Teret adnak a játék örömeinek, a szabad, önindított játéktevékenység a gyermekek művészeti nevelésének eszköze, forrása. Emellett azonban az életkor előrehaladtával (és az életkori sajátosságokhoz jól illeszkedve) szerepet kap a tudatosság, a megfigyelés, a gyűjtés és rendszerezés is.

Nem jellemző a játékfűzések esetében a játékcselekmény lényegi jegyeinek megváltoztatása, mindössze három példát találunk erre.⁵ Minden tanévben bemutatandó játékfűzés tartozik a tananyaghoz, mely az ebben szereplő játékokat jellemzően nem tanítja külön az órai játékanyagban, hanem önálló egységként tekint rá.

Következtetések, összegzés

A két tantervben a népi játékok – köztük kiemelten az énekes-mozgásos játékok – bekerülnek a művészeti nevelés, a néptánc tanításának keretei közé. A játékokra a gyermek művészeti tevékenységeinek életkori és esztétikai szempontból alkalmas anyagaként tekint mindkét tanterv, a korábbi kiemeli a népi játék kollektív jellegét és a mozgás primer voltát.

A népi játékokról alkotott felfogás, a hozzájuk való viszony alapvető megváltozása figyelhető meg a későbbi tantervben. (1) Havi bontásban, időben is strukturálja a játékok mennyiségét. (2) A bemelegítésben jelentős szerepet kapnak a nem énekelt játékok (fogócska és más ügyességi játék). (3) Önállóan is megjelenik a játék, a tantervből közvetetten kiolvasható az alkotóknak az a törekvése, hogy a gyerekek az órán tanult és alkalmazott játékokat fiatalabb társaiknak továbbadják, és a későbbiekben önindított, önszerveződő tevékenységükké válják. Az újabb tanterv esetében visszalépésnek tekinthető, hogy nem ad olyan bővebb, szemléletet formáló, módszertani

⁴ Az 1959-es tanterv 2., 3. és 4. osztályban párhuzamosan közöl fiú és leány színpadi művet, bennük a játékok és a táncok is nem szerint válogatottak, kétségtelenül ez adhatta a mintát.

⁵ A „Tűrőt ettem...” (páros forgás) dallamára séta, futás, guggolás láncba kapaszkodva (Foltin et al. 1992, 16), a „Gyertek lányok...” (játékba hívó) páros szókedéssel, irányváltással (uo. 19), a „Járom az új várnak...” várkörjátéka (uo. 71) az eredeti formában nem jelenik meg, de annak fogyó-gyarapodó jellegét megőrzi a koreográfia.

útmutatást, amely a pedagógusokat eligazítaná a játék tanításának módszertani fogásaival kapcsolatban. A néptánc-pedagógia máig adós ennek a feladatnak az elvégzésével.

Irodalomjegyzék

- Borsai Ilona és Kovács Ágnes (1976, szerk.): *Cinege, cinege kismédár...* Minerva–RTV, Budapest.
- Borsai Ilona, Haider Edit és Kovács Ágnes (1976, szerk.): *Bújj, bújj, zöld ág.* Budapest.
- Borsai Ilona, Haider Edit és Kovács Ágnes (1977, szerk.): *Kivirágzott a diófa.* Budapest.
- Foltin Jolán, Karcagi Gyuláné, Neuwirth Annamária és Salamon Ferencné (1992): *Játék és tánc az iskolában I–IV. osztály.* Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- Forrai Katalin (1974): *Ének az óvodában.* Budapest.
- Hajdu Gyula (1971): *Magyar népi játékok gyűjteménye.* Budapest.
- Kiss Áron (1891): *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény.* Budapest.
- Laczkóné Pálfi Alojzia (2014): Kiss Áron gyermekjáték-gyűjteményének hatása a 20. század zenei nevelésére. *Parlando*, 2014. 1. sz. <http://www.parlando.hu/2014/2014-1/2014-1-04-Laczkone.htm>
- Lázár Katalin (2002–2008): *Gyertek, gyertek játszani I–IV.* Eötvös, Budapest.
- Porzolt Lajos (1885): *A magyar labdajátékok könyve.* Budapest.
- Sz. Szentpál Mária (1959, szerk.): *Gyermektáncok. Néptáncgyakorlatok, játékok, játékfűzések, néptáncok az úttörő- és az általános iskolai táncszakkörök részére.* Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Tátrai Zsuzsanna (2010): Kovács Ágnes emlékezete. *Művelődés*, 63. évf. 2010. január. 9–12. <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=874>